

Maciej Muskała

SŁUŻBA KURATORSKA

W ANGLII I WALII

W swej ponad stuletniej historii służba kuratorska w Anglii i Walii doświadczyła wielu zmian i przeobrażeń. Jej miejsce i rola w procesie oddziaływań zmieniały się, a cele i zadania ewoluowały. Tradycyjnie wyróżnia się cztery główne etapy w rozwoju kurateli w Anglii. Jak zauważa William McWilliams, wczesne dekady probacji były świadkiem zmiany w określaniu jej podstawowego celu: od misji „zbawiania dusz” do „leczenia” przestępców poprzez terapie resocjalizacyjne¹. „Resocjalizacja przestępców stanowiła *raison d'être* aż do lat 70. ubiegłego wieku, po których atak empiryczny i ideologiczny na „ideal resocjalizacji” sprawił, że probacja usiłowała wyartykułować spójne uzasadnienie, aby wyjaśnić swoje cele. Probacja następnie weszła w „fazę pragmatyzmu”, podczas której zaczęła być zorientowana na pilnej potrzebie redukcji ilości przestępców w zakładzie karnym. W tym kontekście stała się ona – w oficjalnym dyskursie – znacznie mniej ambitnym projektem: „alternatywą dla pozbawienia wolności” niż raczej „terapią” dążącą do zmiany ludzi². Od początku lat 90. ubiegłego wieku angielska kuratela odwołuje się do dorobku ruchu *what works* i nowego paradygmatu³, który koncentruje się na definiowaniu czynników kryminogennych, określaniu ryzyka jakie stwarza przestępca i zarządzaniu nim⁴.

¹ Zob. W. McWilliams, *Probation, pragmatism and policy*, „The Howard Journal of Criminal Justice” 1987, vol. 26 (2), s. 97-121.

² G. Robinson, F. Mc Neill, *Probation in the United Kingdom*, [w:] M. Herzog-Evans (red.), *Transnational Criminology Manual*, Wolf Legal Publishers Nijmegen 2010, vol. 3, s. 747.

³ Szerzej o ruchu *what works* zob. B. Stańdo-Kawecka, *Ruch What works i „nowa resocjalizacja” – nowa perspektywa w polityce karnej*, [w:] V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowicz., J. Wójcikiewicz, (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010.

⁴ W literaturze polskiej o przeobrażeniach i sytuacji służb probacyjnych w Anglii i na świecie zob. A. Balandynowicz, *Humanistyczny model kurateli wychowawczej Wielkiej Brytanii*, „Probacja” 2010, nr 3-4, s. 36-62; tegoż *Probacja. System sprawiedliwego karania*, Warszawa 2002; tegoż *System probacji – kary średniej mocy i środki wolności dozorowanej jako propozycja sprawiedliwego karania*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12; tegoż *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2006.

Tabela 1. *Probation Service* w Anglii i Walii na przestrzeni wieków

Okres	Ethos	Relacja z przestępcą	Relacja z sądem	Relacja z systemem sprawiedliwości (<i>criminal justice system</i>)	Organizacja
Początki probacji 1907-1920	Ewangelicki filantropizm	Osobista przyjaźń	Jednomyślni „przyjaciele”	Niezależność	Organizacje lokalnych wolontariuszy
„Złota era” 1930-1970	Świecki racjonalizm naukowy	Ekspert – klient, <i>case-work</i>	Profesjonalni „znajomi”	Bezstronni współpracownicy	Profesjonalne i autonomiczne towarzystwa
„Powiew zmian” lata 80. ubiegłego wieku	Punitywne zarządzanie	Pracownicy więzienia jako oferenci alternatyw dla pozbawienia wolności	Egzekutorzy wyroków	Zintegrowani partnerzy	Scentralizowane agencje wymiaru sprawiedliwości
Początek końca <i>Probation Service</i> ? od 1990	Ochrona publiczna i redukcja przestępczości	Zarządzanie ryzykiem, tworzenie okazji do superwizji i udziału w licznych programach	Partnerzy w zarządzaniu wykonaniu wyroku	Nie-monopolistyczni, konkurujący ze sobą dostawcy programów	<i>National Probation Services</i> działający przez <i>National Offender Management System</i>

Źródło: M. Cavadino, J. Dignan, *The Penal System: An Introduction*, London 2007, s. 147.

Szczegółowy zakres zadań stawianych aktualnie przed angielską służbą probacyjną regulują w zasadniczej mierze⁵ *Criminal Justice and Court Services Act 2000*, *Criminal Justice Act 2003*, *Offender Management Act 2007* oraz *Offender Rehabilitation Act 2014*, które to jako główne cele wyznaczają: ochronę społeczeństwa, zmniejszenie recydywy, właściwe karanie przestępców w społeczności lokalnej, zapewnienie świadomości przestępców co do wpływu przestępstwa na ofiary i społeczeństwo oraz resocjalizację przestępców (*rehabilitation of offenders*)⁶. Podejmowane w myśl tych założeń działania nie ograniczają się jedynie do poddania przestępcy próbie czy sprawowania tradycyjnego dozoru wobec osób opuszczających

⁵ Tylko XXI wiek przynosi blisko dwadzieścia regulacji prawnych, które w mniejszym czy większym stopniu przynoszą implikacje dla praktyki probacyjnej w Anglii.

⁶ Por. J. Deering, *Probation Practice and the New Penology: Practitioner Reflections*, Aldershot 2011, s. 91.

zakłady karne⁷. W wyniku nałożenia na skazanego sankcji, zostaje on poddany dozorowi, czy to w społeczności lokalnej, czy w specjalnie do tego stworzonych placówkach, a jego istotą jest udzielenie podsądnemu wsparcia i motywowanie go do podejmowania działań zmierzających do udanej readaptacji społecznej.

Struktura i organizacja Krajowych Służb Kuratorskich

Pod względem organizacyjnym angielskie i walijskie służby kuratorskie na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat przeszły daleko idące, często dramatyczne, zmiany w swojej organizacji. Przez większość czasu swojego istnienia *Probation Service* obejmowała zbiór lokalnych służb zorganizowanych, zgodnie z granicami hrabstwa czy miasta, i każda zarządzana była lokalnie przez komisje probacyjne na danym obszarze. Ten stan utrzymał się do kwietnia 2001, kiedy powstał *National Probation Service for England & Wales*. Wówczas to 54 istniejące obszary służb zostały przeorganizowane w 35 obszary lokalne, a komisje zostały zastąpione przez nowe *Probation Board*⁸.

W ostatniej dekadzie *National Probation Service* przeszedł dalsze znaczące zmiany i ostatecznie stał się jednym z elementów *National Offender Management Service* (NOMS), który obejmuje zarówno służby kuratorskie, jak i więzienne. NOMS powstał w 2004 roku, w wyniku przyjęcia przez rząd nowego podejścia do zarządzania przestępczością przedstawionego w swym raporcie przez Patricia Carter'a⁹. Zaproponował on wiele daleko idących zmian dotyczących tak organizacji całego „procesu” ochrony społeczeństwa i zmniejszenia recydywy, jak i zarządzania nim. Najistotniejszym, z punktu widzenia efektywności systemu wydaje się być zaproponowanie kompleksowego zarządzania przestępcą, określane jako *end – to – end management*, które ma na celu całościowe ujęcie podejmowanych działań wobec sprawców przestępstw. Sprowadza się ono do ciągłości udzielanego wsparcia w procesie readaptacji społecznej niezależnie od charakteru sankcji i etapu jej wykonywania oraz koordynacji tych działań

⁷ Od utworzenia Komisji do spraw Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich (*Youth Justice Board – YJB*) i Zespołów do spraw Zapobiegania Przestępczości Nieletnich (*Youth Offending Teams – YOT*) w 1998 roku, kiedy to rozpoczęto reformę wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich, Służby Probacyjne zajmują się głównie osobami dorosłymi. Jednak w przypadku większości YOT-ów członkowie Służb Probacyjnych wchodzi w ich skład. Więcej na temat Zespołów do spraw Zapobiegania Przestępczości Nieletnich i całego systemu resocjalizacji nieletnich w Anglii zob. M. Borkowska, J. Kusztal, *Zespoły interdyscyplinarne w pracy z dziećmi zagrożonymi wykluczeniem społecznym*, [w:] K. Biel, J. Kusztal (red.), *Dziecko zagrożone wykluczeniem. Elementy diagnozy, działania profilaktyczne i pomocowe*, Kraków 2011; M. Muskala, *Pozasądowe formy reakcji na zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży w Anglii i Walii*, „Studia Edukacyjne” 2012, Nr 19, s. 101-118; M. Muskala, *Nowe instytucje prawne w angielskim systemie resocjalizacji nieletnich*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4, s. 113-129.

⁸ T. Leeson, D. Crighton, *Partnership Working: Organizational Roles, Structures and Interfaces*, [w:] D. Crighton, G. Towl (red.), *Psychology in Probation Services*, Blackwell Publishing 2005, s. 158.

⁹ P. Cartera, *Managing Offenders, Reducing Crime A new approach*, 11th December 2003 – adres internetowy: http://www.thelearningjourney.co.uk/Patrick_Carter_Review.pdf/file_view

podejmowanych przez rozliczne agencje rządowe, samorządowe czy partnerów społecznych. W literaturze przedmiotu sprowadza się je do czterech zasad, określanych jako „4 C”.

- **Consistency** – ciągłość – pozwala pracownikowi na wspieranie i wzmacnianie efektywnego uczenia się poprzez zapewnienie możliwości zastosowania teorii w praktyce. Ciągłość stanowi istotny element pozytywnych stosunków pracy, które, są kluczowe dla wspierania i zwiększenia motywacji do zmiany.

- **Continuity** – kontynuacja – jest konieczna we wszystkich aspektach interwencji, jeśli ma być ona znacząca i owocna dla przestępcy. Menedżer przypadku (*case manager*) musi zapewnić, żeby przestępca odbierał dozór jako zintegrowany proces holistyczny. Kluczowym elementem osiągnięcia tej integracji może być utworzenie stabilnej i wspierającej relacji w czasie trwania dozoru.

- **Consolidation** – konsolidacja – jest uzyskana, kiedy menedżer przypadku pozwala przestępcy na zastanowienie się nad tym czego się nauczył w odniesieniu do różnych aspektów dozoru. Jednak konsolidacja nauki wymaga również dostępu do możliwości reintegracji w społeczności, gdzie mocne strony przestępcy mogą być wykorzystane i potwierdzone.

- **Commitment** – zaangażowanie menedżera przypadku w proces dozoru i pracę z przestępcą ma zasadnicze znaczenie we wspieraniu odstąpienia od przestępczości. To zaangażowanie tworzy stabilność w realizacji interwencji¹⁰.

Wartym odnotowania jest również fakt, iż pojawienie się kompleksowego zarządzania przestępcą (*end to end offender management*), stanowi podstawę do rozróżnienia pomiędzy zarządzaniem przestępcą a interwencjami. Menedżer przestępcy (*offender manager*), bo takie miano dziś nosi dotychczasowy kurator (*probation officer*), jest odpowiedzialny za ocenę, plan wyroku, motywowanie przestępcy do zaangażowania się w programy interwencyjne i ocenę postępu. Zaś same programy prowadzone są przez szereg instytucji, w tym służby kuratorskie, ale i inne agencje (np. antynarkotykowe, doradztwa zawodowego) oraz wolontariat¹¹.

Początek drugiej dekady XXI wieku to czas kolejnych, wręcz fundamentalnych zmian w systemie oddziaływań wobec sprawców przestępstw. Wszystkie z pięciu głównych reform zaproponowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości w dokumencie *Transforming Rehabilitation: A Strategy for Reform* (opublikowanym 9 maja 2013, jako odpowiedź na przeprowadzone konsultacje nad *Transforming Rehabilitation: A revolution in the way we manage offenders*) w mniejszym czy większym stopniu odnoszą się do funkcjonowania kurateli. Najistotniejszą zmianą dotyczącą struktury służb probacyjnych jest utworzenie, zgodnie z Of-

¹⁰ P. Holt, *Case Management: Context for Supervision*, Community and Criminal Justice: Monograph 2, Leicester 2000 za: Weaver B., McNeill F., *Some Lessons from Research for Organising and Delivering Case Management Work with Offenders*, Barcelona 2011, s. 9.

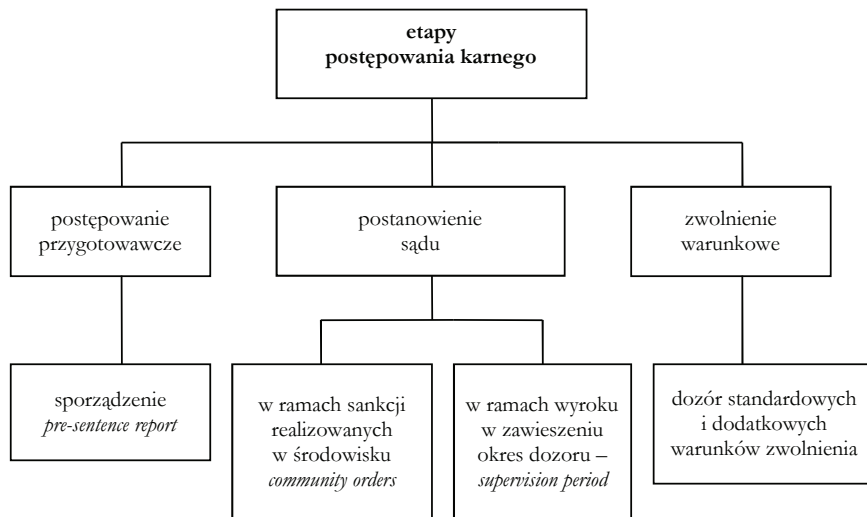
¹¹ Zob. G. Robinson, *Late-modern rehabilitation, The evolution of a penal strategy*, "Punishment & Society" 2008, vol. 10 (4), s. 435-436.

fender Rehabilitation Act 2014, nowych Krajowych Służb Kuratorskich (*National Probation Service*) funkcjonujących nadal w ramach NOMS i zastąpienie dotychczasowych 35 *Probation Trust*, 21 *Community Rehabilitation Companies*, o zadaniach których poniżej.

Działania *National Probation Service* na różnych etapach postępowania karnego

Tak, od strony formalnej skonstruowane, służby probacyjne podejmują działania na każdym etapie postępowania karnego. Zarówno w postępowaniu przygotowawczym, dostarczając zweryfikowanych informacji pomocnych w podejmowaniu decyzji, w trakcie samego postępowania sądowego, sporządzając różnorakie raporty pomocne w wyborze kary, czy w ramach już nałożonych przez sąd sankcji realizowanych w środowisku (*community orders*), jak i w fazie po uwolnieniu z zakładu karnego.

Rys. 1. *Probation Service* na różnych etapach postępowania karnego

Główne zaangażowanie służb kuratorskich w pracę z przestępcami zaczyna się już w postępowaniu przygotowawczym. Tworząc tzw. *pre-sentence report* dostarczają sędziom informacji, która ma pomóc w wymierzeniu kary. Raport zawiera analizę przestępstwa (przestępstw), odpowiednie informacje odnoszące się do przestępcy oraz ocenę ryzyka i recydywy.

Służby kuratorskie w Anglii i Walii sporządzają około 250 tysięcy różnego rodzaju raportów rocznie. Krajowe Standardy dotyczące Dozoru Przestępców (*National Standards for the Supervision of Offenders*) wyróżniają trzy ich rodzaje:

Raporty standardowe – SDR-y (*Standard Delivery Reports*) – zazwyczaj sporządzane w ciągu 15 dni roboczych. Jak wynika z samej nazwy, to podstawowa postać raportów. Procentowo ciągle stanowią one dominującą formę wszystkich sporządzanych przez służby kuratorskie. Kuratorzy zwykle przygotowują te pisemne raporty, gdyż muszą w pełni ocenić ryzyko wyrządzenia krzywdy innym oraz ryzyko recydywy u danego przestępcy. Są one oparte na przynajmniej jednym wywiadzie z przestępcą, podczas którego dokonana zostaje pełna ocena przy zastosowaniu OAS¹². Raporty SDR zapewniają możliwość korzystania z szerokiej gamy źródeł informacji i umożliwiają kontakt z innymi agencjami, które mogą posiadać informacje o przestępcy lub wnieść wkład w przyszłe działania interwencyjne.

Obok wyżej wymienionego rodzaju wyodrębniono raporty przyspieszone – FDR-y (*Fast Delivery Reports*) w dwóch postaciach – raporty ustne (*Fast Delivery Reports oral*) – zazwyczaj stosowane w przypadku mniej poważnych przestępców, gdy sąd stara się wymierzyć karę natychmiast oraz pisemne (*Fast Delivery Reports written*) – zwykle sporządzane w danym dniu lub w ciągu 5 najbliższych dni roboczych. Są to pisemne dokumenty stosowane zwykle w przypadku przestępców z niskimi potrzebami kryminogennymi. Ten typ raportów zyskuje coraz większą popularność, stanowią one już blisko 50% corocznie sporządzanych dokumentów¹³, ponieważ umożliwiają szybkie rozwiązanie sprawy¹⁴.

Wszelkie raporty winny zawierać zalecenia dotyczące wymiaru kary, w tym pozbawienia wolności, biorąc pod uwagę wagę przestępstwa i cele kary oraz zarys planu jej odbywania¹⁵. Raporty SDR są obecnie sporządzane drogą elektroniczną z wykorzystaniem danych zebranych w systemie oceny OAS. Sprawca i jego przedstawiciel ustawowy zapoznają się z kopią raportu i mogą zakwestionować jego treść w sądzie. Jeżeli wobec przestępcy orzeczono karę pozbawienia wolności, raport jest przekazywany do więzienia, gdzie będzie stanowił część dokumentacji stosowanej w procesie podejmowania decyzji takich jak udzielenie przepustki czy zwolnienie warunkowe¹⁶.

¹² System Oceny Sprawców Przestępstw (*Offender Assessment System* – dalej OAS) to narzędzie diagnostyczne czwartej generacji, które zdaniem jego twórców pozwala zidentyfikować przyczyny popełnienia przestępstwa i środki zapobiegające powrotowi do zachowań naruszających porządek prawny.

¹³ Przykładowo w latach 2006-2009, przy spadającej ilości raportów standardowych ze 154.250 do 114.512, liczba *Fast Delivery Reports* wzrosła z 55.275 do 103.346. Szczególnie dynamiczny wzrost odnotowano w ustnej postaci tegoż raportu, odpowiednio z 8.524 do 34.390. *Offender Management Caseload Statistics 2009*, Ministry of Justice 2010, s. 14.

¹⁴ *Dictionary of Probation and Offender Management*, (red.) R. Canton, D. Hancock, Willan Publishing 2007, s. 213-214.

¹⁵ Więcej na temat *pre-sentence report* zob.: *Probation Bench Handbook, A guide to the work of the National Probation Service for Judges and other Sentences*, NOMS 2007, s. 6-8.

¹⁶ McCarva R., *England and Wales*, [w:] *Probation in Europe*, (red.), A.M. van Kalmthout, I. Durnescu, Wolf Legal Publishers (WLP) 2008, s. 277.

Poza tymi trzema głównymi rodzajami raportów występują jeszcze dwa inne, sporządzane w odmiennych okolicznościach, są to: raporty po odroczeniu kary (*deferred sentence*) – dotyczące wymierzenia kary po pierwotnym odroczeniu wymierzenia kary oraz raporty dotyczące naruszenia (*breach reports*) – pomagające w ponownym wymierzaniu kary. Procentowo stanowią one niewielką część przygotowywanych corocznie przez służby kuratorskie raportów – pod koniec pierwszego dziesięciolecia XXI wieku łącznie dla obu osiągało wartość 5-6%¹⁷.

W postępowaniu wykonawczym działania służb probacyjnych związane są z nadzorem wykonania niektórych środków realizowanych w środowisku *community sentences*, które mogą zawierać do dwunastu wymagań czy obowiązków (*requirement*), orzekanych w różnych konfiguracjach, co pozwala sądom na daleko idącą indywidualizację wyroku. W ramach tej sankcji sędzia może nałożyć na skazanego następujące obowiązki: wykonywanie nieodpłatnej pracy na cele społeczne (*unpaid work*); nakaz podjęcia określonej aktywności (*activity*); obowiązek uczestnictwa w programie terapeutycznym (*programme*); zakaz podejmowania określonej aktywności (*prohibition activity*); *godzina policyjna* (*curfew*); zakaz przebywania w określonym miejscu obszarze (*exclusion*); zakaz opuszczania miejsca pobytu (*residence requirement*); obowiązek poddania się leczeniu (*mental health treatment*); nakaz wzięcia udziału w terapii uzależnienia (*drug rehabilitation*); nakaz wzięcia udziału w terapii antyalkoholowej (*alcohol treatment*); dozór kuratora (*supervision*); centrum pobytu dziennego (*attendance centre*)¹⁸.

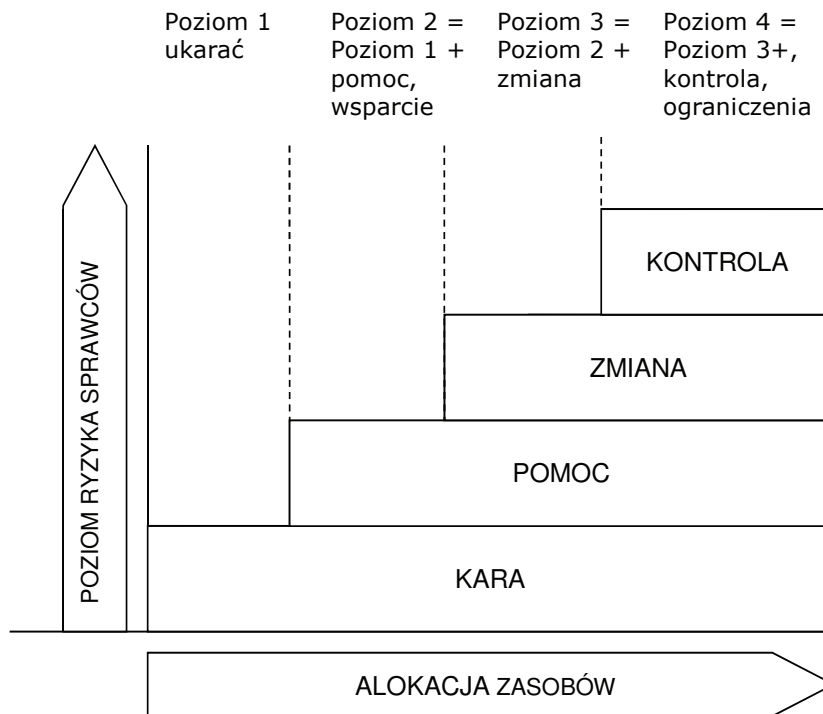
Owe *requirement*, czy szerzej programy, środki, którymi dysponuje angielski system probacyjny stosowane są w zależności od poziomu ryzyka, jakie przejawia dany sprawca w myśl zasady – środki idą za ryzykiem i zależą od jego poziomu. Wyodrębniono cztery podstawowe poziomy. Im poziom wyższy tym przestępca może otrzymać więcej warunków, obowiązków w wyroku, co skutkować będzie intensyfikacją działań służb kuratorskich. „Podczas gdy kuratorzy mieli kiedyś obowiązek „doradzić, pomagać i zaprzyjaźnić się”, obecna filozofia jest taka, żeby „ukarać, pomóc, zmienić i kontrolować”¹⁹. Podsumowuje to poniższy diagram, który pokazuje relacje między poziomami ryzyka a rekomendowaną intensywnością interwencji.

¹⁷ *Offender Management Caseload Statistics 2009*, Ministry of Justice 2010, s. 14.

¹⁸ A. Barczykowska, M. Muskała, *Sankcje pośrednie w amerykańskim i angielskim systemie kar – szanse i zagrożenia*, [w:] *Tożsamość grupowa delinquantów a ich reintegracja społeczna*, (red.) W. Ambrozik, A. Kieszkowska, Kraków 2012, s. 287-302.

¹⁹ McCarva R., *England and Wales...*, s. 278.

Rys. 2. Poziom ryzyka a intensywność interwencji

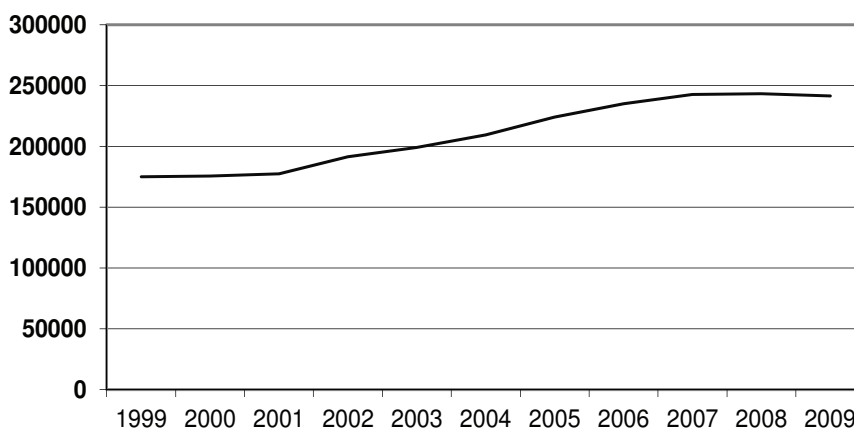

Źródło: McNeill F, Weaver B, *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*, Glasgow 2010, s. 15.

W przypadku osób rozpoczynających dozór w roku 2009, w ramach orzeczonej kary realizowanej w środowisku lokalnym (*community orders*) dominował nieznacznie poziom pierwszy. Natomiast w przypadku wyroków wydanych w zawieszeniu (*suspended sentence order*) najwyższą wartość osiągnął poziom trzeci. Warto dodać, że w jednym i drugim przypadku osoby zakwalifikowane do poziomu czwartego, wymagające kontroli, stanowiły niewielki odsetek (w przypadku *community orders* było to 4%, zaś odnośnie *suspended sentence order* 6%)²⁰.

Rok rocznie blisko 250.000 dorosłych przestępców było pod dozorem kuratorskim. W tej liczby 70% w ramach sankcji realizowanych w środowisku *community orders*, a 30% na zwolnieniu warunkowym z zakładu karnego.

²⁰ *Offender Management Caseload Statistics 2009...*, s. 25.

Rys. 3. Populacja pozostająca pod dozorem *Probation Service* w latach 1999-2009

Źródło: Offender Management Caseload Statistics 2009, Ministry of Justice 2010, s. 10.

Taki stan rzeczy utrzymywał się do 1 czerwca 2014 roku, kiedy to powstała wspomniana wcześniej nowa Krajowa Służba Probacyjna z odmiennymi kompetencjami co do sprawowania dozoru. W myśl założeń *Offender Rehabilitation Act 2014*, większość zadań związanych z probacją zostaje przeniesionych do sektora prywatnego jako głównego „usługodawcy”. W kompetencjach *National Probation Service* pozostaje tylko bezpośrednie kierowanie przestępcami wysokiego ryzyka. Szacuje się, że stanowią oni około 31.000 przypadków. Odpowiedzialnymi za kierowanie i sprawowanie dozoru nad przestępcami o niskim i średnim poziomie ryzyka (ma ich być około 236.000) zostaje owe 21 *Community Rehabilitation Companies* dalej CRC.

Od kwietnia 2015 roku prace prowadzone przez CRC będą zlecane przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Obecnie trzydzieści organizacji i konsorcjów, w tym z sektora prywatnego i trzeciego sektora, stara się o te kontrakty. Organizacje te znane są jako oferenci poziomu 1 (*Tier 1*). W myśl założeń będą one musiały zbudować łańcuch obejmujący mniejsze organizacje, znane jako poziom 2 (*Tier 2*) i poziom 3 (*Tier 3*), aby zlecać niektóre usługi. Jak zauważa się w literaturze, nie jest jeszcze do końca jasne, jakie będzie rozróżnienie pomiędzy poziomem 2 i 3, ale poziom 2 będzie obejmował większe organizacje z sektora trzeciego/pozarządowego lub inne organizacje z sektora prywatnego, dostarczające znaczną ilość usług na większym obszarze. Poziom 3 będzie prawdopodobnie złożony z mniejszych, lokalnych i społecznych organizacji. Ministerstwo Sprawiedliwości i NOMS wyraziły życzenie, żeby sektor trzeci/pozarządowy odgrywał dużą rolę w tych nowych ustaleniach i zasugerowały, że mogłoby to się odbywać na zasadzie podwykonawcy w łańcuchu dostaw innej organizacji lub jako część układu konsorcjum. Potencjalni usługodawcy

poziomu 1 będą musieli przedstawić dowody na to, jak będą budować i podtrzymywać partnerstwo pracy z lokalnymi organizacjami. Mechanizm płatności dla nowych usługodawców z poziomu 1, odwołujący się do jednego z centralnych punktów planowanej reformy systemu resocjalizacji – *Payment by Results*, będzie zależał od redukcji recydywy, jaką uzyskają. Aby otrzymać pełną zapłatę, usługodawcy będą musieli osiągnąć zarówno uzgodnione zmniejszenie liczby sprawców, którzy nadal popełniają przestępstwa (miara binarna), jak i zmniejszenie liczby kolejnych przestępstw popełnionych przez poszczególne osoby, z którymi pracowali (miara częstotliwości). Usługodawcy poziomu 1 mogą zdecydować się przekazać część środków swoim podwykonawcom na podobnych zasadach lub zaproponować organizacjom poziomu 2 i 3 płatność za usługę²¹.

Ostatnim z wyodrębnionych etapów „aktywności” *Probation Service* jest dozór nad osobami opuszczającymi zakład karny. Uzależniony jest on od wielu czynników, długości kary, czasu popełnienia przestępstwa i daty skazania, a także wieku, w jakim jest osoba opuszczająca więzienie.

Również tutaj ostatnie zmiany ustawowe przyniosły szereg zmian, w tym również kompetencyjnych. Dotyczą one dwóch głównych kwestii. Wprowadzenia ustawowego dozoru nad osobami opuszczającymi zakłady karne po odbyciu kar krótkoterminowych (do 12 miesięcy), przekazując te prerogatywy *Community Rehabilitation Companies* oraz wydłużeniu okresu dozoru do co najmniej 12 miesięcy dla tych, którzy byli skazani na kary do dwóch lat pozbawienia wolności. W przypadku innych kategorii osób skazanych obowiązują nadal przepisy *Criminal Justice Act 2003* dotyczące automatycznego uwolnienia dla przestępców odbywających karę określoną²² (*Standard Determinate Sentence*). Wszyscy tacy więźniowie kwalifikują się do automatycznego zwolnienia po odbyciu połowy kary i podlegają dozorowi służb kuratorskich przez pozostałą część kary²³.

Po ostatnich zmianach²⁴, istnieje dziewięć standardowych warunków możliwych do zastosowania w odniesieniu do wszystkich zwolnień warunkowych. Są nimi:

- poprawne zachowanie, niepopelnianie przestępstw i nie robienie niczego co może podważyć cele dozoru, którymi są ochrona społeczeństwa, przeciwdziałanie recydywie i pomoc w skutecznej readaptacji;

²¹ Transforming Rehabilitation: A Strategy for Reform, Ministry of Justice 2013, s 27 i nast.; Introduction to Transforming Rehabilitation adres internetowy: <http://www.clinks.org/criminal-justice-transforming-rehabilitation/introduction-transforming-rehabilitation>

²² Na temat rodzajów kar stosowanych w angielskim systemie zob. M. Muskała, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w angielskim systemie penitencjarnym*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2012, nr 76-77, s. 309-327.

²³ McCarva R., *England and Wales...*, s. 281; M. Muskała, *Instytucje prawne regulujące zwolnienie z zakładu karnego w Anglii i Walii*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 20, s. 31-48.

²⁴ Zob. Część 1 załącznika 1 do *Offender Rehabilitation Act 2014*, adres internetowy: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/11/schedule/1/enacted>

- pozostawanie w kontakcie ze swoim kuratorem, zgodnie ze wszelkimi ustaleniami instrukcji;
- jeżeli będzie to wymagane „przyjęcie” wizyty kuratora w domu lub miejscu pracy;
- przebywanie pod adresem zaakceptowanym przez służby dozorujące i informowanie z wyprzedzeniem o każdej zmianie adresu lub miejsca pobytu (nawet jeśli jest to tylko jedna noc);
- podejmowanie tylko takiej pracy (włączając w to wolontariat), która została zaakceptowana przez kuratora i informowanie go o wszystkich ewentualnych zmianach;
- zakaz opuszczania terytorium Zjednoczonego Królestwa, chyba że zostało to wskazane przez kuratora lub jest związane z usunięciem w celach deportacyjnych;
- uczestnictwo w zajęciach (*activities*) określonych przez organ nadzoru;
- poddawanie się, na każdorazowe polecenie kuratora, testom antynarkotykowym;
- udział w spotkaniach (*appointment*) o charakterze terapeutycznym, mających ułatwić rozwiązanie problemu nadużywania bądź uzależnienia.

Bardzo dużą wagę przykładają się do formalnej strony przekazania i doręczenia osadzonemu warunków zwolnienia. Podpisanie licencji stwierdzające zrozumienie i przyjęcie do wiadomości jej warunków jest nieodzownym elementem procedury. Jednak odmowa zastosowania się do warunków dozoru nie ma wpływu na odwołanie zwolnienia.

Jeżeli służby kuratorskie uznają, że standardowe warunki w konkretnych przypadkach nie są wystarczające, aby pomóc sprawcy w udanej reintegracji społecznej, uchronić go przed recydywą, a z drugiej strony chronić członków lokalnej wspólnoty, może zastosować dodatkowe warunki licencji²⁵. Prawie wszystkie zwolnienia warunkowe wymagają od przestępcy zgłoszenia się do urzędu probacji w dniu uwolnienia, a następnie działania zgodnie z otrzymanymi zaleceniami. Osoby na zwolnieniu warunkowym mogą być zobowiązane do przebywania pod konkretnym adresem, przestrzegania godziny policyjnej i podleganie monitoringowi elektronicznemu. Przestępca może również być zobowiązany do uczestnictwa w akredytowanym programie lub do podjęcia określonych działań.

Naruszenie warunków licencji nie musi skutkować natychmiastowym powrotem do zakładu karnego. Zależnie od wagi uchybienia *Probation Service* mogą się ograniczyć do ostrzeżenia, nawet dwukrotnego. Jednak w przypadku uporczywego i nieuzasadnionego naruszania warunków, sprawa trafia do sądu, który może: umieścić podsądnego w więzieniu, nałożyć na niego grzywnę, zobowiązać do nieodpłatnego wykonania pracy (*unpaid work requirement*) lub też zastoso-

²⁵ PSI 34/2011 Licences and Licence Conditions.

wać wobec niego areszt domowy (*curfew requirement*)²⁶. Odwołanie licencji i powrót do zakładu karnego wcale nie musi być tożsame z pozostaniem w nim do końca kary. Służby kuratorskie sporządzają raport z przebiegu zwolnienia (dotyczy ono zachowania w trakcie pobytu na licencji, sposobu naruszenia warunków, zagrożeń co do prawidłowego funkcjonowania, sposobów wsparcia po ewentualnym powtórnym powrocie do środowiska) i przedstawia go Komisji ds. zwolnień warunkowych (*Parole Board*), która to w ciągu miesiąca podejmuje decyzję co do dalszego losu więźnia.

Zakończenie

W funkcjonowaniu *National Probation Service* w Anglii i Walii przy racjonalnych, tak ekonomicznie (środki za ryzykiem), jak i kryminologiczne czy wręcz pedagogiczne (kompleksowe zarządzanie przestępcą *end – to – end managment*), założeniach widać ścierające się tendencje. Rozłożenie akcentów decydować będzie o tym, czy kuratela przybierze postać charakterystyczną dla systemu punitywnego, roli nadzorcy wobec podsądnego, czy też będzie wspierać i pomagać w zrozumieniu i zmianie dotychczasowego postępowania. Oczywiście pomiędzy tymi skrajnościami istnieje całą gamę stanów pośrednich, kompromisowych. Analizując jednak, nie tyle założenia, co realne funkcjonowanie angielskich i walijskich służb penitencjarnych dostrzec można odchylenie wahadła w stronę tego co określa się mianem menedżeryzmu. Raporty, zestawienia, sprawozdania przedstawiające i podsumowujące wyniki – także ekonomiczne – pracy, która ma być wydajna, skuteczna i przede wszystkim wymierna, policzalna – oto dziś główna działalność służb. Funkcjonariusze *Probation Service* coraz mniej czasu spędzają w terenie, praca biurowa zastępuje indywidualny kontakt z osobą poddaną dozorowi. Relacje stają się powierzchowne i bezosobowe. W literaturze pojawiają się doniesienia o tym, że kuratorzy spędzają prawie 70% swojego czasu przy komputerach²⁷.

Jak donoszą wyniki badań, to właśnie jakość relacji ma decydujące znaczenie w dozorze. Często cytowanymi w literaturze ustaleniami na ten temat są badania przeprowadzone przez Sue Rex (doceniane głównie ze względu na znaczenie samych badań, jak i na jej późniejszy wkład w promowanie praktyk dozoru, które opierają się na rozwoju konstruktywnej relacji pomiędzy przestępcami i kuratorami). Przeprowadziła ona wywiady z 21 kuratorami sądowymi i ich 60 podopiecznymi (44 mężczyzn i 16 kobiet), w wyniku których ustaliła, że ci przestępcy, któ-

²⁶ Szczegóły na temat konsekwencji naruszenia warunków zob. *Offender Rehabilitation Act 2014, Release and supervision of offenders sentenced to less than 2 years, Section 3*, adres internetowy: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/11/section/3/enacted>

²⁷ P. Raynor, *The Probation Service in England and Wales: modernized or dehumanized*, "Criminal Justice Matters" 2006, vol. 65 (1), s. 27.

rzy przypisywali zmiany w swoim zachowaniu dozorowi kuratorskiemu twierdzili, że ich kuratorzy sądowi byli oddani i zaangażowani. Aż połowa przestępców na probacji ujawniła uczucia osobistej lojalności i odpowiedzialności przed swoimi opiekunami oraz większą chęć przyjmowania rad czy wskazówek w kontekście prawdziwie zaangażowanej relacji²⁸. W innym badaniu w próbie 105 przestępców skazanych na prace społeczne ci, którzy zgłaszali najbardziej pozytywne doświadczenia mieli wcześniej długi okres pracy z konkretnym kuratorem i opisali taki kontakt indywidualny w pozytywnych kategoriach, a ci, którzy uważali, że dozór był słaby, wskazali na niezadowolające doświadczenia z pracy jeden-na-jeden (zwykle zwracali oni uwagę na zbyt rzadkie kontakty i ich powierzchowność)²⁹. Także meta-analiza przeprowadzona przez Craiga Bowden'a i Donalda A. Andrews'a potwierdza pozytywny związek pomiędzy „czynnikiem relacji” (*relationship factors*) (definiowanymi w kategoriach wzajemnego szacunku i sympatii jako posiadanie jednej z następujących cech: serdeczność (*warm*), szczerłość (*genuine*), poczucie humoru (*humourous*), entuzjazmu (*enthusiastic*), pewność siebie (*self-confident*), empatia (*empathic*), szacunek (*respectful*), elastyczność, (*flexible*), zaangażowanie, (*engaging*), dojrzałość (*mature*) lub inteligentcja (*intelligent*) a wynikiem oddziaływań. Innymi słowy, badanie to określa jakość relacji interpersonalnych między pracownikami i przestępcami jako istotny czynnik w skutecznej praktyce³⁰.

Zatem, choć kolebka probacji może być nadal inspiracją dla innych, czy to poprzez lansowanie zasady kompleksowego zarządzania przestępcą *end – to – end managment*, czy koncentrowanie się na oddziaływaniach będących alternatywą dla kary pozbawienia wolności³¹ (a nie tak jak to bywa także u nas na warunkowych zwolnieniach), musi też wyzwolić się od swoich bolączek. Dominująca dziś kultura menedżeryzmu, choć z pozoru racjonalna, ma dużo więcej wspólnego z kontrolą niż z probacją³². Dziś jeszcze trudno wyrokować, czy wprowa-

²⁸ S. Rex, *Desistance from offending: experiences of probation*, “The Howard Journal of Criminal Justice” 1999, vol. 38 (4), s. 366-383.

²⁹ B. Beaumont, B. Caddick, H. Hare-Duke, *Meeting Offenders' Needs*, Bristol 2001.

³⁰ C. Bowden, D.A. Andrews, *The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: a meta-analysis*, “International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology” 2004, vol. 48 (2), s. 203-214.

³¹ Co bywa określane w literaturze jako *'front-door' community sanctions*, por. G. Robinson, F. Mc Neill, *Probation in the United Kingdom*, [w:] Herzog-Evans M. (red.), *Transnational Criminology Manual*. Nijmegen: Netherland, Wolf Legal Publishers 2010, vol. 3, s. 742.

³² Podkreślając niejednoznaczność definicji terminu probacja A. Balandynowicz dokonał ich uporządkowania, tworząc cztery grupy definicji: formalno-prawne (probacja oznacza wstrzymanie wykonania wyroku spowodowane z orzeczeniem nadzoru kuratora; gdzie zaangażowanie w działania niezgodne z prawem spowodować mogą odwołanie nadzoru i skazanie za popełnienie czyn w postaci pozbawienia wolności), statusu podopiecznego (osoba skazana na probację podlega ograniczeniu wolności, ale ze względu na możliwość pozostania w środowisku lokalnym, podtrzymania więzi z rodziną, kontynuacją edukacji i zatrudnienia, szanse na zaspokojenie roszczeń szeroko rozumianej ofiary ich status jest o wiele lepszy niż osób pozbawionych wolności), podsystemu wykonawczego w ramach sądownictwa karnego (probacja odnosi się do agencji, instytucji, czy organizacji, które zajmują się świadczeniem usług probacyjnych wraz z metodami pracy oraz przygotowaniem pracowników) oraz procesu (probacja jest tu rozumiana jako zadania, działania, usługi oraz własna aktywność sprawcy; zwykle

dzione w 2014 roku reformy przyniosą pożądaną skutek, czy skoncentrowanie się *National Probation Service* tylko na przestępcach wysokiego ryzyka umożliwi i ułatwi skuteczne realizowanie dozorów, a instytucje i organizacje lokalne z 2 i 3 poziomu rzeczywiście spełnią pokładane w nich nadzieje. Niezależnie jednak od tych niewiadomych trzeba docenić zarówno kierunek zmian, w dużej mierze nawiązujący do rozwiązań proponowanych przez Susan B. Tucker i Eric Cador jako *justice reinvestment*, jak i sam fakt ciągłego wręcz podejmowania poszukiwań skutecznego działania.

Bibliografia:

Balandynowicz A., *Humanistyczny model kurateli wychowawczej Wielkiej Brytanii*, „Probacja” 2010, nr 3-4.

Balandynowicz A., *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2006.

Balandynowicz A., *Probacja. System sprawiedliwego karania*, Warszawa 2002.

Balandynowicz A., *System probacji – kary średniej mocy i środki wolności dozorowanej jako propozycja sprawiedliwego karania*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12.

Barczykowska A., Muskała M., *Sankcje pośrednie w amerykańskim i angielskim systemie kar – szanse i zagrożenia*, [w:] *Tożsamość grupowa dewiantów a ich reintegracja społeczna*, (red.) W. Ambrozik, A. Kieszkowska, Kraków 2012.

Beaumont B., Caddick B., Hare-Duke H., *‘Meeting Offenders’ Needs*, Bristol 2001.

Borkowska M., Kuształ J., *Zespoły interdyscyplinarne w pracy z dziećmi zagrożonymi wykluczeniem społecznym*, [w:] Biel K., Kuształ J. (red.), *Dziecko zagrożone wykluczeniem. Elementy diagnozy, działania profilaktyczne i pomocowe*, Kraków 2011.

Bowden C., Andrews D.A., *The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: a meta-analysis*, ‘International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology’ 2004, vol. 48 (2).

Carter P., *Managing Offenders, Reducing Crime A new approach*, 11th December 2003, adres internetowy: http://www.thelearningjourney.co.uk/Patrick_Carter_Review.pdf/file_view

Cavadino M., Dignan J., *The Penal System: An Introduction*, London 2007.

Deering J., *Probation Practice and the New Penology: Practitioner Reflections*, Ashgate Publishing Ltd 2011.

Introduction to Transforming Rehabilitation adres internetowy: <http://www.clinks.org/criminal-justice-transforming-rehabilitation/introduction-transforming-rehabilitation>

postrzega się ją jako równoległą działalność sądu, społeczeństwa oraz sprawcy) A. Balandynowicz, *Destygmatyzacja tożsamości dewiantów jako zmiana czasowa i interpersonalna w polifunkcyjnym modelu probacji*, [w:] A. Kieszkowska (red.), *Tożsamość osobowa dewiantów a ich reintegracja społeczna*, Kraków 2011, s. 38.

Kusztal J., *Dziecko niedostosowane społecznie wobec instytucji pomocnych. Perspektywa porównawcza*, [w:] Kieszkowska A. (red.), *Tożsamość osobowa deviantów a ich reintegracja społeczna*, Kraków 2011.

Leeson T., Crighton D., *Partnership Working: Organizational Roles, Structures and Interfaces*, [w:] Psychology in Probation Services, (red.), Crighton D., Towl G., Blackwell Publishing 2005.

McCarva R., *England and Wales*, [w:] *Probation in Europe*, (red.), A.M. van Kalmthout, I. Durnescu, Wolf Legal Publishers (WLP) 2008.

McNeill F., Weaver B., *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*, Glasgow 2010.

McWilliams W., *Probation, pragmatism and policy*, "The Howard Journal of Criminal Justice" 1987, vol. 26 (2).

Muskała M., *Instytucje prawne regulujące zwolnienie z zakładu karnego w Anglii i Walii*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 20.

Muskała M., *Nowe instytucje prawne w angielskim systemie resocjalizacji nieletnich*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4.

Muskała M., *Pozasądowe formy reakcji na zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży w Anglii i Walii*, „Studia Edukacyjne” 2012, nr 19.

Muskała M., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w angielskim systemie penitencjarnym*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2012, nr 76-77.

Offender Management Caseload Statistics 2009, Ministry of Justice 2010.

Probation Bench Handbook, A guide to the work of the National Probation Service for Judges and other Sentencers, NOMS 2007.

Raynor P., *The Probation Service in England and Wales: modernised or dehumanized*, "Criminal Justice Matters" 2006, vol. 65 (1).

Rex S., *Desistance from offending: experiences of probation*, "The Howard Journal of Criminal Justice" 1999, vol. 38 (4).

Robinson G., *Late-modern rehabilitation, The evolution of a penal strategy*, "Punishment & Society" 2008, vol. 10 (4).

Robinson G., McNeill F., *Probation in the United Kingdom*, [w:] Herzog-Evans M. (red.), *Transnational Criminology Manual*, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, Netherland, 2010, vol. 3.

Stańdo-Kawecka B., *Ruch What works i „nowa resocjalizacja” – nowa perspektywa w polityce karnej*, [w:] Konarska-Wrzosek V., Lachowicz J., Wójcikiewicz J., (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010.

Transforming Rehabilitation: A Strategy for Reform, Ministry of Justice 2013.

Weaver B., McNeill F., *Some Lessons from Research for Organising and Delivering Case Management Work with Offenders*, Barcelona 2011.

PROBATION SERVICE IN ENGLAND AND WALES

Abstract

In its more than a century-long history, the Probation Service in England and Wales has served different functions and tasks. The present study shows the current position, role and challenges that the English probation meets and faces at various stages of a legal process, by placing it in the theoretical paradigm of risk assessment.